

PRÁVNÍ OCHRANA MENŠIN V ČESKOSLOVENSKU V LETECH 1933 – 1936

MONIKA HORÁKOVÁ

Masarykova univerzita, Právnická fakulta, Česká republika

Abstract in original language

Článek se zaměřuje na problém menšin v prvním samostatném státě Čechů a Slováků, Československé republice, v letech 1933-1936. Ačkoli již samotný vznik státu nebyl díky národnostnímu složení budoucí republiky bezproblémový, dokázaly spolu jednotlivé národnosti prakticky celá dvacátá léta 20. století vycházet. To se však změnilo na počátku let třicátých, mj. v souvislosti s globální ekonomickou krizí a vzestupem nedemokratických režimů v Evropě. Cílem článku je nastínit alespoň několika právních norem, kterými se stát snažil řešit problém vzbouřených minorit a zároveň zachránit sám sebe.

Key words in original language

Československo, menšiny, ekonomická krize, Společnost národů

Abstract

The article focuses on the problem of the first independent Czechoslovak state and its ability to deal with the national minorities. The situation of the newly born state was very complicated, since there were a lot of nations living in the Czechoslovakia. First 15 years were these nations able to live together peacefully, but in the thirties, after the global economic crisis and the rise of non - democratic regimes, came the time of misunderstanding and controversy. The aim of this article is to outline, what kind of administrative and legal measures were taken to protect the state and help to solve the problem of minorities.

Key words

Czechoslovakia, minorities, economic crisis, League of Nations

VŠEOBECNÁ SITUACE VE 30. LETECH 20. STOLETÍ

29. 10. 1929 se zhroutila newyorská burza, což následně na počátku 30. let vedlo v Evropě k největší hospodářské krizi, kterou kdy Evropané zažili.¹ Československo jako výrazně exportní stát postihly následky krize později, zčásti až jako důsledek neplnění finančních závazků jinými státy – šlo tedy spíše o druhotnou platební neschopnost. Export klesl v roce 1933 dokonce

---

¹ Klimek, A., Kubů, E. Československá zahraniční politika 1918- 1938. Praha, 1995, s. 61.

až na 28%. Zvláště kritická situace nastala především v pohraničních oblastech obývaných především českými Němci, zejména z důvodu skladby tamního průmyslu, a za situace, kdy stát neposkytl této skupině obyvatel dostatečnou podporu, docházelo k její radikalizaci.² Krize však měla rovněž mezinárodní důsledky - vzhledem k probíhající krizi přestalo být Německo schopno platit reparace a kupodivu, Británie a USA přišly s tzv. Hooverovým moratoriem (1931), tedy s odkladem reparací i mezipojeneckých dluhů o rok. Následně otázku reparací definitivně řešila konference v Lausanne (1932), Německo se zavázalo splatit pouhé tři miliardy marek, přičemž Francii za tento ústupek poskytla Velká Británie slib zahraničněpolitické spolupráce, pokud Německo zesílí.³ Pochopitelně lze tuto konferenci považovat za příznak klesající váhy Francie, jejíž finanční ztráty byly obrovské, navíc lze z rozhodnutí konference jasně vyčíst oslabení versailleského systému a snahu pozvednout Německo. Velká Británie neměla zájem na tom, aby byla Francie hegemonek Evropy.

Samozřejmě oslabování versailleského systému a Francie bylo pro Československou republiku klíčovým zdrojem znepokojení, když Československo a jeho bezpečí životně závisely na zachování statu quo a na spojeneckých smlouvách s Francií.

Oslabení Francie a celkově větší tolerance k poraženým první světové války využili jednak nacisté, kteří se dostali v lednu 1933 k moci, když se vůdce NSDAP Adolf Hitler stal říšským kancléřem⁴, a to stále hlasitějším proklamováním velmocenských cílů, a také Mussolini – ten se zmínil MacDonalduvi o neudržitelnosti hranic ve střední Evropě⁵. Duce byl rovněž autorem návrhu tzv. Paktu čtyř (1933).

Německo se postupně stávalo hospodářsky silnější a začalo postupně izolovat Československou republiku jednak oslabováním jejích spojeneckých vztahů, dále hospodářským pronikáním do Malé dohody, narušováním důvěryhodnosti Československa (např. pomocí medializovaných turné českých Němců po Velké Británii), podporováním polských a maďarských územních nároků a v neposlední řadě podporou

---

² Podobně také například Petráš, René. Menšiny v meziválečném Československu. Právní postavení menšin v první Československé republice a jejich mezinárodněprávní ochrana. Praha, 2009, s. 218.

³ Tamtéž, s. 63.

⁴ Tuto skutečnost však většina československých politiků hodnotí jako krátkodobou epizodu – např. Eduard Beneš, T.G.Masaryk, Jan Masaryk a další. Naproti tomu Antonín Švehla se přes svou nemoc aktivně zasazoval o ostřejší reakce na Hitlerovy a Mussoliniho protičeskoslovenské projevy, Benešovi razantně vytýkal podcenění nebezpečí Německa a příliš silnou vazbu na slábnoucí Francii, jak dokládá např. Klimek, A. Boj o Hrad II [Kdo po Masarykovi?]. Praha: Nakladatelství Panevropa a Institut pro středoevropskou kulturu a politiku, 1998, s. 336 an.

⁵ Klimek, A., Kubů, E. Československá zahraniční politika 1918- 1938. Praha, 1995, s. 65.

radikální části německé menšiny v republice. Dále činilo významné kroky na poli mezinárodní ochrany svých krajanů v Československu, mj. i na půdě Společnosti národů, kde se několikrát snažilo o ustavení menšinové komise. Českoslovenští diplomaté v této souvislosti používali veškerých dostupných metod, aby zabránili negativním rozhodnutím v menšinových otázkách Společnosti národů vůči ČSR a vzhledem k silné pozici, kterou Československo ve Společnosti národů po určitou dobu mělo, se jim to také dařilo.

ČESKOSLOVENSKO A MENŠINY V LETECH 1933 – 1934

Pro československý stát a posuzování jeho vztahu k menšinám je již od okamžiku jeho vzniku klíčová otázka, koho vlastně lze označit za menšinu, když čeští Němci byli druhým nejpočetnějším národem republiky, a dále zde žili také Maďaři, Poláci, Rusíni, židé apod. Přitom rostoucí napětí mezi Čechy a Němci v roce 1933 je lehce seznatelné také z judikatury – např. z odůvodnění rozsudku Nejvyššího soudu, který se zabýval otázkou hanobení národa v souvislosti s případem, kdy mělo být pokojné německé obyvatelstvo přepadeno "poštvanými českými bandami": „Je-li v této souvislosti útok "českých tlup" na klidné občany německé uváděn jako poslední případ a takřka jako vrchol příkoří a křivdy páchané na německé menšině republiky vylíčeným využíváním převahy státního (českého) národa, tudíž jako výbuch - viz i slovo "poštvaných" - národní nesnášenlivosti a nespravedlnosti české většiny vůči německé menšině, nepochybil soud první stolice, když v této souvislosti viděl v projevu hanobení českého národa, neboť činu jednotlivců české národnosti je tu dáván význam takový, jako by šlo o složku v soustavném utlačování německého národa národem českým. Po zákonu provedené námítky proti objektivní skutkové podstatě přečinu podle § 14 čís. 1 zák. jsou tudíž bezpodstatné.“⁶

Podobným signifikantním znakem, naznačujícím, že postupem doby se vzájemný poměr státu s menšinami razantně horšil, pak byl konflikt související s tzv. insigniádou, tedy sporem o to, kdo je nástupcem Karlovy univerzity – zda česká nebo německá univerzita, a komu tedy náleží insignie Karlovy univerzity. Tento spor se naplno rozhořel v listopadu 1934, poté co bylo dne 20.11.1934 vydáno rozhodnutí ministra školství o provedení § 5 zákona č. 135/1920 Sb. z. a n., o poměru pražských univerzit (tzv. lex Mareš), jímž povinnoval německou univerzitu k vydání insignií. Následně došlo k bojůvkám mezi studenty obou univerzit, k nimž se přidala řada dalších osob a došlo ke zranění 180 lidí.⁷ Ačkoli nakonec došlo k ukončení

---

⁶ NS ČSR, sp. zn. Zm I 21/33.

⁷ Petráš, René. Menšiny v meziválečném Československu. Právní postavení národnostních menšin v první Československé republice a jejich mezinárodněprávní ochrana. Praha, 2009, s. 228.

sporu a zklidnění situace, vyhocení v podobě pouličních bojů je zřejmým posunem v boji za práva menšin od slov k činům.

A právě z analýzy způsobů řešení narůstajícího napětí a sporů s „menšinami“ a jejich zakotvení v legislativě let 1933 až 1936 lze dojít k závěru, že to byl spíše stát, kdo se chránil před menšinami, než že by tomu bylo naopak. Stát tak činil cestou restrikce – tzv. silnou demokracií, což si dovoluji doložit na následujících příkladech, které jsou spíše úvodem do složité problematiky národnostních práv v Československé republice 30. let.

ZÁKON O OCHRANĚ CTI

Zákon o ochraně cti byl schválen pod číslem 108/1933 Sb. z. a n., jeho cílem byla stabilizace politických poměrů, cílená především na poslanecké projevy v Poslanecké sněmovně, Senátu, i mimo tyto instituce na veřejnosti.

Stávalo se totiž bohužel politickým územ, že projevy obsahovaly pojmové znaky urážky, pomluvy, nactiutrhání, oblíbené bylo rovněž vyhrožování trestním stíháním nebo nepravdivé „informování“ veřejnosti, že některý politik je trestně stíhán, ačkoli tato informace byla v rozporu s faktickým stavem. Chráněni nebyli jen zákonodárci, ale také vláda jako celek, její předsednictvo, soudci a soudy⁸, úřady veřejné správy, branná moc, četnictvo, zákonně uznané a politické organizace, periodické tiskopisy a zemřelé osoby. Ochranu cti institucí, nejen osob, zajišťovaly již starší předpisy, význam zákona o ochraně cti však tkví v tom, že výčet chráněných institucí rozšířil. Přitom určení, či čest byla konkrétně ohrožena, bylo podstatné pro právní kvalifikaci přečinu – zákon na ochranu cti totiž na rozdíl od zákona na ochranu republiky nechránil jednotlivé skupiny obyvatelstva. Poněkud kuriózní je v tomto smyslu pak rozsudek Nejvyššího soudu, který shledal, že výkřiky „Vy psi, vy české svině, vy byste všechny chudé lidi sežrali“, mínila obžalovaná pouze konkrétního berního exekutora a četnického strážmistra, nikoli Čechy jako skupinu obyvatelstva, a proto se dopustila pouze urážky úředních osob⁹. Zákon rozlišoval čtyři typy porušení ochrany cti, a to urážku (ta mohla vést k posměchu), pomluvu (opovržení/snížení ve veřejném mínění), utrhání na cti (legální definice chybí) a výčitku trestního stíhání/trestu. Politické spolky a jejich periodika nebyly chráněny před urážkou, ale pouze před pomluvou a utrháním na cti, a to ještě jen za předpokladu, že měly sídlo v Československé republice.

Zajímavým detailem této novelizované zákonné úpravy byl tzv. důkaz omluvitelného omylu, ačkoli nešlo o novinku – jednalo se o institut známý již z rakouského tiskového zákona. Pokud byl tedy zákon porušen, ovšem stalo se tak z tohoto důvodu, mohlo být od uložení trestu dokonce zcela

---

⁸ Podle judikatury stačila dokonce urážka soudu uvedená v uzavřeném dopise – rozhodnutí NS ČSR, sp. zn. Zm I 761/34.

⁹ NS ČSR, sp. zn. Zm IV 586/32.

upuštěno. Vyvíjejícím faktorem bylo také případně rozčilení či vyprovokovaný projev, který byl v podstatě pouze reakcí na předchozí urážlivé jednání poškozeného, v čemž lze jistě hledat paralelu s přečinem zabití podle nového trestního zákoníku účinného od 1.1.2010. Na rozdíl od pomluv v dnešním právu byly všechny typy porušení ochrany cti trestně pouze za předpokladu, že sdělené skutečnosti nebyly pravdivé. U novely byla ještě zvýrazněna funkce kmetského soudu jako smírčí instituce, kdy bylo vyšetřování dále prováděno, až když se strany nedohodly na smíru. Jako samostatní smírčí mohly působit i jiné osoby, pro něž byly stanoveny jen tyto podmínky : stáří nad 26 let nestrannost, bezúhonnost a veřejná důvěra.

MALÝ TISKOVÝ ZÁKON

Malý tiskový zákon byl schválen v červenci 1933, a to pod číslem 126/1933 Sb. z. a n. Malým se nazývá proto, že šlo fakticky o novelu, nikoli o zcela nový tiskový zákon. Tato novela modernizovala vlastně ještě některé prvky tiskového zákona pocházejícího ještě z dob habsburské monarchie.

Pouhou novelizaci obhajoval J. Stránský v Poslanecké sněmovně takto: „Jak jste viděli, ústavně-právní výbor doporučuje Poslanecké sněmovně, aby pouze částečně novelizovala dosavadní právní předpisy o tisku, (...) totiž novou úpravou otázek kolportáže, ochrany mládeže, tiskové opravy a cizozemských časopisů (...) Důvody byly politické. Nová osnova přináší určitá omezení, plynoucí právě z nynější vnitropolitické i zahraniční situace, určitá omezení tisku a ústavně-právní výbor došel k přesvědčení, že bude tisku snesitelnější, když se tato omezení stanou aspoň v menší míře, a že bude tisku zdravější, když celková úprava tiskového práva se bude dít teprve v době, která nebude stísněna oněmi politickými ohledy, o kterých se nemusím blíže zmiňovati, poněvadž jsou jimi diktovány všechny ty předlohy, které zde dnes projednáváme, když bude pracovati naše legislativa na kodifikaci tiskového práva v dobách normálních.“¹⁰

Z novelizovaných skupin lze uvést alespoň, kolportáž, obsahovala zákaz kolportáže tisků, které (ne)přímo podvracely či hanobily samostatnost, jednotu, celistvost, demokraticko-republikánskou formu Československé republiky (opět byl tedy kladen důraz nejen na republiku ale i na demokracii), rovněž byla postihována mravně závadná či urážející kolportáž. Na ochranu mravnosti a mravního vývoje osob mladších 18 let je pak zacílena úprava ochrany mládeže tímto tiskovým zákonem. Zákon zahrnoval jak kolportáže vydané na území ČSR, tak také dovážené k nám z ciziny, přičemž proti těm brojil především postižením možných způsobů dopravy (poštou či po železnici). K postihům byl oprávněn zemský úřad, ve

---

¹⁰ Zpráva J. Stránského o vládním návrhu zákona, kterým se mění a doplňují tiskové zákony, 283. schůze Poslanecké sněmovny, přijímání z. číslo 126/1933 Sb. z. a n., publikováno na <http://www.psp.cz/eknih/1929ns/ps/stenprot/282schuz> .

zvláštních případech pak ministerstvo vnitra. Šlo o významný posun v podobě přenesení pravomocí v tiskových záležitostech ze soudů na správní úřady.¹¹ Sankce podle tohoto zákona byly ovšem poměrně mírné, šlo o pokutu ve výši maximálně 5 000 Kč.

Účinnost byla stanovena na dva roky, nakonec byla prodloužena až do 30. 6. 1938. Je dále nutno mít na paměti, že tiskové poměry byly restriktivně omezeny také jinými právními předpisy, například vládními nařízeními o zastavování periodických tiskopisů, vydávanými vždy s účinností na jeden rok, následně prodlužovanou. Rovněž zákon o opatřeních pro zaměstnance zastavených periodických tiskopisů, publikovaný pod číslem 225/1933 Sb. z. a n., se částečně problematikou „závadných“ tiskovin zabýval, a to když redaktorům, jež zavinili zákaz vydávání tiskoviny, odpíral hmotnou pomoc, jinak běžně propuštěným redaktorům poskytovanou.

O rok později byl tzv. malý tiskový zákon ještě novelizován – a to zákonem č. 140/1934 Sb., kterým se mění a doplňují zákony na ochranu republiky a zákony tiskové, jenž ještě zpříšňoval dosavadní represivní omezení, například bylo možné zakázat distribuci periodika v místnostech a stáncích, v nichž se prodávají tabákové výrobky, a také v budovách sloužících veřejné dopravě.

Proti tzv. malému tiskovému zákonu se záhy zvedla výrazná vlna kritiky, a to jak z řad běžných žurnalistů, kteří jej považovali za omezování svobody slova, tak i od představitelů menšin, jež jasně pochopili možné dopady tohoto zákona. Jako ilustrativní příklad v tomto jistě poslouží úryvek z projevu poslance Siváka v Poslanecké sněmovně: „Ide o to, ako znemožniť autonomistické hnutie slovenské, ako odmlčať slovenský národ, ako nenapísať slovenskú pravdu. Ide o to, aby národná myšlienka slovenská sa vôbec pomocou cenzúry ubijala a zabijala. ... § 2 tejto osnovy hovorí, že môže byť zakázané kolportovať tlačivo, ktoré ohrozuje verejný klud a poriadok, menovite ktorého obsah je nepravdivý, alebo že prekrúca pravdu. Je to veľmi nebezpečné opatrenie a veľmi nebezpečný paragraf. Ráčite vedieť, že v našej republike sú pravdy dve: je jedna pravda česko-slovenská a jedna pravda slovenská. My jako slovenský národ hlásáme vždy a konzekventne len čistou pravdu slovenskú.“¹²

Následky účinnosti zákona ovšem nedopadaly pouze na menšiny, je třeba podotknout, že opětovně docházelo v průběhu 30. let například k zastavení vydávání především komunistických novin Rudé právo a také Rudého večerníku.

---

¹¹ Kárník, Zd. České země v éře První republiky (1918- 1938). Díl druhý Československo a české země v krizi a v ohrožení (1930- 1935). Praha: nakladatelství Libri, 2002, s. 138.

¹² Projev poslance Siváka na 283. schůzi Poslanecké sněmovny, 9. června 1933, publikováno na <http://psp.cz/eknih/1929ns/stenprot/283schuz/s283002.htm>.

ZÁKON O STÍHÁNÍ PROTISTÁTNÍ ČINNOSTI STÁTNÍCH ZAMĚSTNANCŮ A NĚKTERÝCH JINÝCH OSOB A O PŘEKLÁDÁNÍ SOUDCŮ

Tento zákon byl publikován pod číslem 147/1933 Sb. z. a n. Vymezení protistátní činnosti se shodovalo s vymezením, které obsahoval už malý tiskový zákon i jiné normy výše zmíněné. Protistátní činností se v zákoně rozuměla činnost ohrožující státní svrchovanost, samostatnost, celistvost, ústavní jednotnost a demokraticko - republikánské zřízení Republiky československé.

Z pochopitelných důvodů bylo trestným i navádění k takové činnosti či šíření nepravdivých údajů o ústavních činitelích. Poměrně zajímavým prvkem byla pak ochrana československé koruny a bezpečnosti vkladů v bankách před znevažováním, což bylo zřejmě opatření zabraňující možné panice v souvislosti s ekonomickými opatřeními, jimiž se budeme zabývat níže. Státním zaměstnancům byla také uložena povinnost zakročit ve vlastní domácnosti v případě, že by některý z jejich členů vykonával činnosti v rozporu s tímto zákonem. Státní zaměstnanci byli tak vedeni k tomu, aby nejen oni ale i celá jejich rodina byli příkladem spořádaných československých občanů, pravděpodobně mělo toto opatření spíše ideový základ.

ZÁKON O ZASTAVOVÁNÍ ČINNOSTI A O ROZPOUŠTĚNÍ POLITICKÝCH STRAN

Zákon byl schválen 20. října Poslaneckou sněmovnou a 25. října 1933 senátem, publikován byl pod číslem 201/1933 Sb. Při projednávání jeho předlohy se v debatě angažovali pouze opoziční poslanci a senátoři.¹³ Před přijetím tohoto zákona neznala ústava ani žádné jiné právní normy republiky politickou stranu jako subjekt práva.

Cílem zákona byla ochrana samostatnosti, ústavní jednotnosti, celistvosti, demokraticko-republikánské formy a bezpečnosti ČSR. Zákon upravoval situaci zastavení činnosti či rozpuštění strany (mezi těmito dvěma postupy přesně rozlišoval, ačkoli následky byly v podstatě shodné), toto opatření vyhlášovala vláda usnesením v Úředním listu Republiky československé, nabývalo platnosti ihned vyhlášením, tím se také považovalo za doručené všem dotčeným osobám. Podmínky pro možné zastavení či rozpuštění strany vymezoval hned §1: „Byla-li činností politické strany zvýšenou měrou ohrožena samostatnost, ústavní jednotnost, celistvost, demokraticko - republikánská forma nebo bezpečnost republiky Československé, může vláda další činnost takové strany zastaviti nebo ji rozpustiti.“¹⁴ Stejně

---

¹³ Kárník, Zd. České země v éře První republiky (1918- 1938). Díl druhý Československo a české země v krizi a v ohrožení (1930- 1935). Praha: nakladatelství Libri, 2002 s. 139.

¹⁴ §1/1 zákona č. 201/1933 Sb. o zastavování činnosti a o rozpouštění politických stran.

podmínky platily i pro nově vzniklé strany, které by byly pouhou obměnou již zastavené, nebo rozpuštěné strany. Právě nejasný termín „bezpečnost republiky“, který nebyl nikde vysvětlen a ani judikatura nedovodila jeho potřebnou legální definici, byl terčem kritiky, když je však nutno připustit, že šlo skutečně o termín poměrně vágní a široký. V případě, že byla politická strana zastavena/rozpuštěna, nesměly se dále používat její název, stejnokroje, odznaky a jiné symboly, její činnost musela být komplexně zastavena. Příslušníci zakázané strany pozbyli veškerých veřejných funkcí a nesměli podle § 4 zákona po dobu 3 let od zastavení činnosti strany pořádat shromáždění bez předchozího povolení okresního úřadu. Na základě rozhodnutí okresních úřadů mohly být také příslušníkům zakázané strany otevírány dopisy, cenzurovány telegramy, příp. mohly být tyto osoby dozorovány policií. Na uvolněné veřejné funkce po nich nastoupili buď náhradníci, nebo – a to je z hlediska menšinové problematiky poměrně podstatné – funkcionáři z příslušníků téhož jazyka. Za příslušníka strany byli přitom považováni nejen její členové, ale také ti, kdo ji v posledních 6 měsících podporovali nebo veřejně souhlasili s jejími cíli, dokonce bylo judikatorním výkladem dovozeno, že organizovaným členem je i ten, kdo nebyl formálně do strany přijat, pokud strana i tento „člen“ s tímto uznáváním členství souhlasí.¹⁵ Majetek strany byl zabaven a čisté jmění propadlo ve prospěch republiky. Pravomoci pro tyto běžné zásahy podle tohoto zákona mělo jak ministerstvo, tak zemské úřady. Z toho je patrné, jak velká zodpovědnost ležela na regionálních zemských úřadech. Pokud je První republika vytýkáno, že nepostupovala dosti razantně proti podvrtným stranám a organizacím, zpravidla je to proto, že není zohledňována dostatečně činnost zemských úřadů, které po celá třicátá léta plnily svůj úkol velmi zodpovědně a mnohokrát zasáhly v pravý čas.

Ačkoli byl zákon schválen dne 25. října 1933, již dne 11.11. 1933, tedy před jeho účinností, byla vyhláškou vlády rozpuštěna německá národně – socialistická strana dělnická (DNSAP), jejíž okrajovou složkou byl spolek Volkssport, což bylo odůvodněno tím, že ohrožovala bezpečnost a celistvost státu a podepřeno ještě rozsudky proti členům Volkssportu.¹⁶ K dalším zákazům stran poté již nedošlo, ačkoli mnozí si žádali zrušení komunistické strany či fašistů Radoly Gajdy. Stanovisko sociálních demokratů na půdě Poslanecké sněmovny vyjádřil Bechyně: „Jsme pro to, aby hakenkrajcleři byli rozpuštěni, činnost německých nacionalů však jen zastavena. Dále aby byli rozpuštěni fašisti a aby byla zastavena činnost komunistů. V tom směru jsou však u nás i hlasy, aby se od toho upustilo, že se komunisté sežerou sami.“¹⁷ Bohužel, ačkoli §1 odst. 2 zmiňovaného zákona měl být pojistkou proti tomu, aby se zastavené či rozpuštěné strany převtělily do nových stran,

---

¹⁵ Jud. SJS publikováno ASPI 1993/35.

¹⁶ K tomu judikatura mj. rozhodnutí NSS, publikované v ASPI 18602/35.

¹⁷ Klimek, A. *Boj o Hrad II [Kdo po Masarykovi?]*. Praha: Nakladatelství Panevropa a Institut pro středoevropskou kulturu a politiku, 1998, s. 372.

nakonec nebyl využit, a proto se podařilo po rozpuštění zmíněných německých stran sestavit z jejich bývalých členů Sudetendeutsche Heimatsfront, v čele s Konradem Henleinem, čímž vlastně bylo umožněno větší sjednocení nespokojených Němců v Československu. Ostatně DNSAP ještě před zastavením své činnosti svolala sjezd na 28. září, který byl v podstatě likvidační, a na němž její členové vyjádřili rozhodnutí vstoupit do nové organizaci. Tou se stal ilegální Ring, jehož členové pak volně přešli do SHF. Členská základna se díky tomu ve všech třech subjektech příliš nezměnila. Pro danou situaci je více než příznačné, že Henlein se sřezil jakýmkoli způsobem upozornit československé ústavní činitele na hrozící nebezpečí z jeho strany,¹⁸ naopak dlouhou dobu ujišťoval o své loajalitě k Československé republice. SHF dokonce 4. června 1934 vydala vnitřní nařízení, kterým stanovila, že každý, kdo se proviní proti zákonu na ochranu republiky, bude z SFH vyloučen.

NOVELA ZÁKONA NA OCHRANU REPUBLIKY

Jednalo se o rozšíření zákona číslo 50/1923 Sb. z. a n., vydaného krátce po atentátu na Rašína, novelizovaného 10. července 1933. Novela byla publikována v roce 1933 pod číslem 124/1933 Sb. z. a n. Později byl zákon ještě dále novelizován, a to 10. července 1934 (zák. 140/1934 Sb. z. a n.) a 13. května 1936 (zák. 130/1936 Sb. z. a n.), podobný cíl měla i vládní nařízení z 18. července 1933 a 16. července 1934.¹⁹ Tyto změny ještě zpřísnily represivní postihy a rovněž byly hojně kritizovány, ať již zástupci menšin, tak také představiteli komunistů.

Novelou č. 124/ 1933 Sb. z. a n. byl rozšířen okruh přečinů a zločinů, které zákonu podléhaly, rovněž tak okruh institucí, jež měly být chráněny (mj. se jednalo o Národní shromáždění). Novela přinesla také možnost prodloužit dobu, po kterou byly zastaveny periodické tiskoviny, až na 6 měsíců.

Zákon na ochranu republiky se následně skládal ze čtyř hlav, přičemž hlava první definovala úklady o republiku. Za ně byly pokládány pokusy o násilnou změnu ústavního zřízení Československé republiky, opět se opakuje (jako v již výše zmíněných zákonech) ochrana samostatnosti, jednotnosti, demokraticko-republikánské formy, doplněná ovšem ještě o zvýšenou ochranu činnosti prezidenta republiky, jeho náměstka, Národního shromáždění, vlády a dokonce i guvernéra Podkarpatské Rusi. Zakázáno bylo i ohrožení bezpečnosti republiky, s úmyslem poškodit ji v nebezpečí

---

¹⁸ Například pronesl: „Říkám jasně, že jsem s hitlerismem nikdy neměl a nemám nic společného. Německý nacionální socialismus končí pro nás na hranicích, stejně jako tam končí SHF. Nejsme žádným pokračováním Krejsovy strany.“ In. Kárník, Zd. České země v éře První republiky (1918- 1938). Díl druhý Československo a české země v krizi a v ohrožení (1930- 1935). Praha: nakladatelství Libri, 2002, s. 188.

¹⁹ Kárník, Zd. České země v éře První republiky (1918- 1938). Díl druhý Československo a české země v krizi a v ohrožení (1930- 1935). Praha: nakladatelství Libri, 2002, s. 138.

války, ozbrojeného napadení, nebo i zvýšení některého ze zmíněných bezpečnostních rizik. Ohrožením byla rovněž podpora ozbrojeného povstání v republice (zde ovšem s poměrně jasným odkazem na české Němce, ochrana byla totiž cílena proti podpoře povstání s úmyslem poškodit bezpečnost republiky ze zahraničí), spolčení s cizí mocí. Ohrožení mohlo být jak přímé, tak nepřímé. Judikatorně bylo dovozeno, že přípravou úkladů o republiku je také členství v úderném oddílu NSDAP, pokud takto přistoupiví člen věděl o tom, že programem strany je sloučení všech Němců v jednu říši a že úderné oddíly jsou cvičeny k tomu, aby mohly obsadit cizí území, tedy též území ČSR.²⁰

Hlava druhá pak definovala poškozování republiky a útoky na ústavní činitele. Poškozováním republiky se rozuměla jednak prorada (= zmocněnec republiky při jednání s cizí mocí porušením svých povinností poškodí zájmy Československé republiky), zrada státního tajemství (státním tajemstvím se rozumělo v podstatě cokoli, co vláda tajila a chtěla před jinými státy utajit i do budoucna, opět stačila nedbalost), a vojenská zrada .

Hlava třetí definovala ohrožování míru v republice a její vojenské bezpečnosti. Jednalo se především o trestné činy nedovoleného ozbrojování, rušení obecného míru, chráněny byly opět samostatnost, demokraticko-republikánská forma státu, ale také rasa, národnost, náboženství, bylo zakázáno hanobení národa, republiky, národnostní menšiny i Národního shromáždění.

Čtvrtá hlava potom obsahuje závěrečná ustanovení, způsoby vyměňování trestů - u pokusu vraždy státních činitelů až doživotí.

ZMĚNY VOLEBNÍCH ŘÁDŮ OBCÍ

Změny volebních řádů obcí byly přijaty 12. července 1934, původní čtyřleté volební období tím bylo prodlouženo na šest let. Vzhledem k tomu, že poslední předcházející volby se konaly roku 1931, trvalo nově ustavené volební období až do roku 1937. Opatření postihlo především komunistickou stranu, která v roce 1931 nebyla ve volbách příliš úspěšná. Pro německé strany s nacistickým programem se zdála zpočátku změna naopak přínosná, poněvadž rok 1931 byl pro ně úspěšným volebním rokem, obsadily významné posty místostarostů i starostů v několika městech.

Větší kontrolu státní správy a potlačení německého vlivu zajišťovalo ustanovení, že všichni zvolení starostové musí být schváleni také zemskými úřady a starostové měst, v nichž sídlí okresní úřady, ministerstvem vnitra. Tento paragraf byl určen k perzekuci německých stran a dotkl se starostů i

---

²⁰ NS ČSR, sp. zn. Zm I 673/33.

větších měst, například Ústí nad Labem či Chebu.²¹ Pokud zemský úřad nebo ministerstvo dotyčného starostu ve funkci neschválily, ztráceli svoji funkci rovněž jejich náměstkové, takže opatření mělo ještě širší dosah. Toto významné omezení demokratických principů bylo zčásti vyvažováno tím, že došlo k uvolnění vázaných kandidátních listin.

ZÁKON O OBRANĚ STÁTU

Zákon o obraně státu publikovaný pod č. 131/1936 Sb. z. a n. byl primárně zaměřen na obranu před hitlerovským Německem. Na základě zákona vznikla mj. Nejvyšší rada obrany státu, která už dne 4.6.1936 schválila program budování stálého opevnění hranic. Ze strategických důvodů také Nejvyšší rada obrany státu rozhodla o tom, že se první stálá opevnění začnou budovat v Sudetech a nikoli na Moravě, aby tak bylo toto Němci osídlené území více integrováno ve společném státu. S budováním opevnění na státní náklady, které měly podle předběžných odhadů dosáhnout výše až 10 miliard korun, bylo spojeno zadávání obrovského množství veřejných zakázek. V této souvislosti sehrál velmi negativní roli tzv. Machníkův výnos, tedy písemné výzvy ministerstva národní obrany (v jehož čele stál tehdy František Machník) celkem osmnácti společnostem, jimiž bylo zadání veřejné zakázky podmiňováno národnostním složením dané společnosti. Jednalo se samozřejmě o zcela bezprecedentní přístup a prokazatelnou diskriminaci především českých Němců, protože opevnění byla budována na jimi osídleném území a tímto se snižovala šance, že by jejich společnosti mohly z veřejných zakázek profitovat. Dokonce došlo k tomu, že německá menšina kvůli Machníkovu výnosu podala na Československou republiku stížnost u Společnosti národů²², věc byla také předmětem poslaneckých interpelací v parlamentu, při nichž vláda zveřejněný obsah dopisů nedokázala popřít. Nakonec byla stížnost u Společnosti národů odložena až v roce 1937 s tím, že se výbor pro menšinové otázky spokojil s formalistickým vysvětlením vlády, že Machníkův výnos nebyl součástí platné legislativy, poněvadž se jednalo o doporučení ve formě dopisů.

Samotný zákon o obraně státu přitom obsahoval několik ustanovení, jejichž diskriminační obsah je přinejmenším možný. Zakotvil mj. i tzv. podniky důležité pro obranu státu, které ministerstvo obrany mohlo určit také jmenovitě, aniž by mu byla stanovena povinnost toto své rozhodnutí odůvodňovat.²³ Podniky důležité pro obranu státu směly zaměstnávat pouze

---

²¹ Kárník, Zd. České země v éře První republiky (1918- 1938). Díl druhý Československo a české země v krizi a v ohrožení (1930- 1935). Praha: nakladatelství Libri, 2002, s. 139.

²² Petráš, René. Menšiny v meziválečném Československu. Právní postavení národnostních menšin v první Československé republice a jejich mezinárodněprávní ochrana. Praha, 2009, s. 235.

²³ Ministerstvo obrany mohlo také podle svého správního uvážení rozhodnout o tom, v kterých podnicích mají být zřízeny vojenské dozorní orgány určené k detailnějšímu sledování podniku.

osoby považované za „státně spolehlivé“, tj. takové, u kterých se v případě ohrožení státu očekával loajální přístup, přičemž rozhodnutí o státní spolehlivosti nemuselo být nijak odůvodňováno. Opět je třeba zdůraznit, že přesnější legální definice pojmu státně spolehlivá osoba neexistovalo, ani nedošlo ke sjednocení judikatury k této otázce. V případě, že by podnik nadále zaměstnával osobu státně nespolehlivou, mohla mu být odňata koncese k provozování podniku, příp. na něj mohlo dokonce dojít k uvalení nucené správy. Pravoplatné rozhodnutí, jímž byl zaměstnanec označen za osobu státně nespolehlivou, bylo důvodem k okamžitému rozvázání pracovního poměru bez ohledu na případnou pracovní smlouvu. Samozřejmě byly při projednávání osnovy zákona vzneseny četné pozměňovací návrhy, zejména ze strany politických stran zastupujících české Němce, valná většina těchto návrhů však nebyla přijata.

ZÁVĚR

Jestliže je za obvyklý problém demokracie považována diskriminace menšin, pak bezpochyby byla první Československá republika státem, u něhož lze zvláště v období let 1933 – 1936 vyzorovat tendenci k represivním a restriktivním postupům, v některých případech na hranici demokratického státu. Nástinem některých klíčových zákonů přijatých v této době lze ale upozornit také na druhou část problému, totiž že sám stát se od roku 1933 snažil bránit vzrůstajícímu tlaku vlastních menšin a přijímal legislativu, která těmto tendencím odpovídala, a dostával se tak vlastně do pozice slabší strany, jež má potřebu se bránit. Tento článek je přitom pouze základním vzhledem do složité situace mnohonárodnostní republiky, jeho cílem je spíše ilustrace dobových poměrů a poskytnutí prostoru pro diskuzi o diskriminaci slabší strany.

Literature:

- Kárník, Zd. : České země v éře První republiky (1918- 1938). Díl druhý Československo a české země v krizi a v ohrožení (1930- 1935), Libri : Praha, 2002, 577 s., ISBN 8072770314.
- Klimek, A. : Boj o Hrad II [Kdo po Masarykovi?], Nakladatelství Panevropa a Institut pro středoevropskou kulturu a politiku : Praha, 1998, 591 s., ISBN 8086130029.
- Klimek, A., Kubů, E. : Československá zahraniční politika 1918- 1938, Institut pro středoevropskou kulturu a politiku : Praha, 1995, 115 s., ISBN 8085241889.
- Petráš, René : Menšiny v meziválečném Československu. Právní postavení menšin v první Československé republice a jejich

mezinárodněprávní ochrana, Karolinum : Praha, 2009, 437 s., ISBN
9788024616391.

- <http://www.psp.cz/eknih/1929ns/ps/stenprot/282schuz> .
- <http://psp.cz/eknih/1929ns/stenprot/283schuz/s283002.htm>.
- NS ČSR, sp. zn. Zm I 21/33.
- NS ČSR, sp. zn. Zm IV 586/32.
- NS ČSR, sp. zn. Zm I 673/33.
- NS ČSR, sp. zn. Zm I 761/34

Contact – email

52947@mail.muni.cz